

ОРЛОВСЬКА Я. Б.,
адвокат, аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Інститут права імені Іоаннікія
Малиновського
Національного університету
«Острозька академія»)

УДК 347.1

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.2.5>

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТОГО НЕМАЙНОВОГО ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу законодавчого регулювання немайнового права фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля як такого, що є невідчужуваним та набувається з народження людини. Зокрема, було здійснено аналіз вітчизняних нормативно-правових актів, де досліджуване право найбільш повно врегульоване, а саме положення Конституції України, Цивільного кодексу України та інших.

Зроблено висновок, що українське національне законодавство містить достатню кількість положень, які забезпечують право фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Наразі територіальні громади активно приймають на себе відповідальність щодо реалізації програм захисту навколишнього середовища. Існування таких програм дає можливість говорити про те, що за останні роки Україна домоглася кардинальних змін у сфері розвитку місцевого самоврядування, що своєю чергою посприяло захисту права фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля на рівні територіальних громад. Також зроблено висновок про те, що окремої уваги потребує подальше вивчення такого джерела національного законодавства України у сфері захисту права фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля, як практика Європейського суду з прав людини.

Запропоновано: внести зміни та доповнення до Гірничого закону України, оскільки термін «екологічна експертиза» є застарілим. Також необхідно уніфікувати застосування таких категорій, як «фізична особа», «людина» та «громадянин», зокрема замінити в Законі України «Про охорону навколишнього середовища» термін «громадянин» на термін «людина», оскільки перелік прав на безпечне для життя і здоров'я довкілля стосується не лише виключно громадян України.

Ключові слова: безпека, довкілля, середовище, фізична особа, безпечне довкілля, права фізичної особи, Україна.

Orlovska Ya. B. Law regulation of the personal non-property rights of individuals on the safe for life and health environment in Ukraine

This article is dedicated to the analysis of the personal non-property rights of individuals on the safe for life and health environment as such, which is inalienable and acquired from the birth of a person. In particular, an analysis of domestic normative legal acts was carried out, where the researched law is most fully regulated, namely, the provisions of the Constitution of Ukraine, the Civil Code of Ukraine, and others.

It is concluded that the Ukrainian national regulation contains a sufficient number of provisions that ensure the right of an individual to safe life and healthy

environment. Currently, local communities are actively taking responsibility for the implementation of environmental protection programs. The existence of such programs makes it possible to say that in recent years Ukraine has made fundamental changes in the development of local self-government, which in turn, has contributed to the protection of the rights of an individual on the safe for life and healthy environment at the level of territorial communities. It was also concluded that the special attention in the field of protecting the rights of an individual on the safe for life and healthy environment, should be paid to the further examination of such a source of national legislation of Ukraine, as the practice of the European Court of Human Rights, requires special attention.

It was suggested: to make changes and additions to the Mining Law of Ukraine, as the term “environmental impact assessment” is outdated. Also, it is necessary to unify the use of such categories as “individual”, “person” and “citizen”, in particular, replace the term “citizen” with the term “person” in the Law of Ukraine “On Environmental Protection”, since the list of rights on a safe life and health environment concerns not only citizens of Ukraine.

Key words: *safety, environment, surrounding, individual, safe environment, individual rights, Ukraine.*

Вступ. Наукове дослідження права фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля є актуальним з огляду на постійні зміни, що відбуваються як в Україні, так і у світі загалом. В Україні здійснюється значне оновлення Цивільного кодексу України. Однак науковці та практики досі не змогли виробити повноцінну концепцію захисту права фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля в рамках цивільного законодавства, що створює ризик подальшої правової невизначеності в процесі захисту досліджуваного права.

Постановка завдання. Метою дослідження є проведення загального аналізу нормативно-правових актів України у сфері забезпечення та охорони права фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля через призму його окремих елементів та механізму їх реалізації на практиці, а також порівняльний аналіз норм чинного законодавства задля виокремлення проблематики нормотворення та правозастосування. В результаті будуть виокремлені пропозиції щодо вдосконалення українського законодавства у сфері права фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Результати дослідження. В Україні правова охорона права фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля здійснюється загалом нормами Конституції України та Цивільного кодексу України.

Так, стаття 50 Конституції України передбачає, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [1].

Цивільний кодекс України має лише статтю 270 глави 20 другої книги, у якій зазначено, що відповідно до Конституції України фізична особа має право на життя, право на охорону здоров'я, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля [2]. Таким чином, опосередковано Цивільний кодекс лише робить посилання на Конституцію України, не створюючи при цьому належного механізму охорони права та його подальшого правового регулювання з метою захисту права фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Більш повно право фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля врегульоване нормами екологічного законодавства, де воно розглядається в аспекті права на безпечне навколишнє природне середовище.

Стосовно захисту права фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля законотворець спрямував свою увагу у напрямку спеціальних законів та кодексів. Основними нормативними актами у цій сфері є Закон України «Про охорону навколишнього природного

середовища», а також інше екологічне законодавство: Земельний кодекс України, Лісовий кодекс України, Водний кодекс України, Кодекс України про надра, Гірничий закон України та інші. Як зазначає М. Герасько, за останні десять років можна говорити про певні позитивні зміни в цьому напрямі, проте права громадян на безпечне довкілля ще й досі залишаються не захищеними, хоч і зафіксованими на папері [3, с. 107].

Зокрема, стаття 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4] передбачає, що державній охороні і регулюванню використання на території України підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси. Державній охороні від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки підлягають також здоров'я і життя людей.

Стаття 6 зазначеного закону передбачає, що з метою проведення ефективної і цілеспрямованої діяльності України щодо організації і координації заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання і відтворення природних ресурсів на перспективу розробляються і приймаються державні цільові, міждержавні, місцеві програми.

На цей момент територіальні громади найбільш активно приймають на себе відповідальність щодо створення, затвердження та реалізації програм захисту навколишнього середовища. В період з 2019 по 2021 роки територіальними громадами було створено чималу кількість таких програм, зокрема: екологічна Програма охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів Старосалтівської селищної ради на 2019–2021 роки [5], Програма охорони навколишнього природного середовища на 2019–2021 роки Бердянської міської ради [6], Програма охорони навколишнього природного середовища на 2019 року Козелецької селищної ради [7], Рішення «Про затвердження Програми охорони навколишнього природного середовища на території Зайцівської сільської ради на 2019–2021 роки» [8] тощо.

Існування таких програм дає можливість говорити про те, що за останні роки Україна домоглася кардинальних змін з питань розвитку місцевого самоврядування, що своєю чергою посприяло захисту права фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля на рівні територіальних громад.

У статті 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», що має назву «Екологічні права громадян України», міститься розширений перелік екологічних прав громадян України, серед яких основним є право на безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище. Окрім того, ряд прав стосується права на інформацію про стан довкілля та участі у громадських обговореннях.

Водночас вказана норма Закону створює правову невизначеність, оскільки дані права передбачені виключно для громадян України, тоді як станом на 31 грудня 2020 року на обліку в Україні перебуває 151 360 іноземців та осіб без громадянства [9]. Постає питання захисту їхніх прав на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Оскільки застосування поняття «громадянин» для виокремлення кола суб'єктів, які наділені тим чи іншим немайновим правом, ставить під загрозу захист прав іноземців та осіб без громадянства. Пропонуємо використовувати у цьому разі термін «людина» як біологічну істоту, якій належить право на безпечне довкілля.

Земельний кодекс України [10] не містить положень, які б передбачали права фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Однак його норми містять повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища у галузі земельних відносин. На нашу думку, необхідно доповнити кодекс положенням, яке стосувалося б захисту земельних ділянок від різних видів забруднень та механізмом реалізації такого положення через органи державної виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, у галузі земельних відносин.

Лісовий кодекс України [11] та Водний Кодекс України [12] опосередковано регулюють право фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Зокрема, стаття 69 Лісового кодексу України передбачає, що підставами для прийняття рішення про відмову у видачі спеціального дозволу на використання лісових ресурсів є результати оцінки впливу на довкілля. Ця норма свідчить лише про те, що фізична або юридична особа не мають права використовувати лісові ресурси, якщо внаслідок дослідження буде встановлено вкрай негативний вплив на навколишнє середовище внаслідок їх діяльності.

Схоже положення має також Водний Кодекс України, зокрема, стаття 22 Водного кодексу України передбачає, що для забезпечення екологічної безпеки під час розміщення, проєктування і будівництва нових і реконструкції діючих підприємств, споруд та інших об'єктів, пов'язаних з використанням вод, здійснюється оцінка впливу на довкілля у порядку, що визначається законодавством. Застосування цієї норми схоже за своїм змістом із нормою Лісового кодексу України, що свідчить про те, що діяльність людини в сфері застосування Лісового кодексу України та Водного Кодексу України потребує аналізу на предмет взаємодії людини із навколишнім середовищем щодо впливу на довкілля.

Кодекс України про надра [13] містить важливе положення щодо припинення права на користування надрами. Стаття 26 Кодексу України про надра передбачає, що право на користування надрами за угодою про розподіл продукції може бути припинено, обмежено чи тимчасово заборонено (зупинено) лише у разі виникнення безпосередньої загрози життю та здоров'ю людей або довкіллю. Важливим у цій нормі є те, що законодавець відніс загрозу життю та здоров'ю людей або довкіллю як надзвичайну причину, за якою особа може втратити право користування надрами, яке захищено цим Кодексом. Оскільки якщо користувач надрами має угоду про розподіл продукції, він не може бути позбавлений права на користування надрами на загальних підставах. Це свідчить про намагання України встановлювати у допоміжних нормативно-правових актах, які регулюють вузьку сферу правовідносин, правове регулювання, яке слугує захисту права фізичної особи на безпечне для життя та здоров'я довкілля.

Гірничий закон України [14], окрім загальних положень про повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які притаманні багатьом кодексам та законам щодо захисту довкілля, окрему увагу приділяє проблематиці експлуатації об'єктів гірничої діяльності. Зокрема, зазначені вимоги до проєктування гірничих підприємств, стаття 13 Закону передбачає, що розроблені проєкти гірничих підприємств підлягають оцінці впливу на довкілля, технічній та іншим видам експертиз і затверджуються власником (керівником) організації-замовника. Згідно зі статтею 16 Закону, реконструкція та технічне переоснащення діючих гірничих підприємств здійснюються відповідно до затверджених проєктів, що пройшли оцінку впливу на довкілля, технічну та інші види експертиз спеціалізованими організаціями чи спеціалізованими підрозділами цих підприємств. Також у Законі міститься положення щодо вимоги дотримання гранично допустимих нормативів викидів і скидів забруднюючих речовин у довкілля до проведення гірничих робіт.

Окрема увага приділена протиаварійній безпеці, зокрема, відповідно до статті 22 Гірничого закону України оцінка впливу на довкілля, державна технічна (будівельно-технічна) та санітарно-гігієнічна експертизи безпеки проведення гірничих робіт, будівництва та експлуатації гірничих підприємств, експертиза проєктів з протиаварійного захисту гірничих підприємств проводяться центральними органами виконавчої влади, що реалізують державну політику у сферах охорони праці та державного гірничого нагляду, санітарного та епідемічного благополуччя населення, нагляду і контролю за станом захисту територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сферах екології та природних ресурсів, будівництва, архітектури, містобудування та житлово-комунального господарства і місцевими органами виконавчої влади в порядку, встановленому

законодавством України. Зазначені у частині першій цієї статті оцінка впливу на довкілля та експертизи проводяться з метою визначення відсутності неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання будь-якої шкоди життю, здоров'ю та майну громадян, а також навколишньому природному середовищу та об'єктам господарювання.

Гірничий закон України містить окрему норму щодо основних екологічних вимог у сфері проведення гірничих робіт (стаття 34 Закону). При цьому стаття 38 Гірничого закону України до основних обов'язків власника (керівника) гірничого підприємства відносить, зокрема, безпеку гірничих робіт, охорону праці та довкілля, додержання встановлених нормативів у сфері проведення гірничих робіт, правил безпеки, правил технічної експлуатації та єдиних правил безпеки під час підричних робіт та відшкодування шкоди, завданої гірничим підприємством фізичним та юридичним особам і довкіллю.

У законі також міститься норма про те, що ліквідація або консервація гірничого підприємства може бути спрямована на запобігання небезпечному впливу на інші підприємства, довкілля та людей.

Сукупність вищезазначених положень Гірничого закону України достатньо захищає право фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля, адже гірничо-видобувна галузь завжди містить у собі ризики для безпеки людини та довкілля. Цей Закон покликаний стати на захист навколишнього середовища, а також фізичної особи, оскільки і перша, і друга категорія є надзвичайно вразливими до наслідків діяльності гірничо-видобувного сектору економіки України.

Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» [15] розкриває поняття оцінки впливу на довкілля, яке застосовується у різних нормативних актах у сфері захисту права на безпечне для життя та здоров'я довкілля. Зокрема, вплив на довкілля – це будь-які наслідки планованої діяльності для довкілля, в тому числі наслідки для безпечності життєдіяльності людей та їхнього здоров'я, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, повітря, води, клімату, ландшафту, природних територій та об'єктів, історичних пам'яток та інших матеріальних об'єктів чи для сукупності цих факторів, а також наслідки для об'єктів культурної спадщини чи соціально-економічних умов, які є результатом зміни цих факторів.

Оцінка впливу на довкілля здійснюється з дотриманням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, з урахуванням стану довкілля в місці, де планується провадити плановану діяльність, екологічних ризиків і прогнозів, перспектив соціально-економічного розвитку регіону, потужності та видів сукупного впливу (прямого та опосередкованого) на довкілля, у тому числі з урахуванням впливу наявних об'єктів, планованої діяльності та об'єктів, щодо яких отримано рішення про провадження планованої діяльності або розглядається питання про прийняття таких рішень.

У цьому разі існує колізія під час застосування поняття «оцінка впливу на довкілля» та «екологічна експертиза», оскільки вищезазначений Гірничий закон України містить у собі поняття саме «екологічна експертиза», однак цей термін застосовувався у Законі України «Про екологічну експертизу» [16], який втратив чинність 23 травня 2017 року. У разі втрати чинності Закону України «Про екологічну експертизу» у новому Законі «Про оцінку впливу на довкілля», у перехідних положеннях, містяться зміни до деяких законодавчих актів в стилістичному вигляді, поняття «екологічна експертиза» замінено словами «здійснення оцінки впливу на довкілля», а також усі інші терміни, які є похідними від цих понять, однак законодавець не врахував положення Гірничого закону України, що відтепер викликає проблеми у трактуванні норм, які містить цей Закон. На нашу думку, цю помилку необхідно виправити, замінивши термін «екологічна експертиза», який міститься у Гірничому законі України, на «здійснення оцінки впливу на довкілля».

Закон України «Про охорону атмосферного повітря» [17] не містить переліку прав фізичних осіб, які були б пов'язані із контролем або доступом до інформації щодо стану атмосферного повітря у місцевості, де може проживати особа. На нашу думку, це суттєвий недолік, оскільки у спеціальному законі, який визначає правові і організаційні основи та екологічні вимоги в галузі охорони атмосферного повітря, повинна бути норма, яка б

давала право особам мати доступ до стану якості атмосферного повітря у тому чи іншому регіоні або місцевості, де вони проживають.

Однак, попри цей недолік, Закон містить ряд положень, які регулюють діяльність підприємств та організацій на предмет належного дотримання норм викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря. Зокрема, містять положення щодо умов проєктування, будівництва та реконструкції підприємств та інших об'єктів, які впливають або можуть впливати на стан атмосферного повітря, контроль у галузі охорони атмосферного повітря, нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин, нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря, регулювання рівнів впливу фізичних та біологічних факторів на стан атмосферного повітря, інші положення цієї галузі.

Закон України «Про відходи» [18] визначає правові, організаційні та економічні засади діяльності, пов'язаної із запобіганням або зменшенням обсягів утворення відходів, їх збиранням, перевезенням, зберіганням, сортуванням, обробленням, утилізацією та видаленням, знешкодженням та захороненням, а також з відверненням негативного впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини на території України.

Зокрема, Закон містить положення про повноваження органів державної та виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища у сфері поводження з відходами, моніторинг місць утворення, зберігання та видалення відходів, інформування про вплив відходів і місць чи об'єктів їх зберігання та видалення на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людини, заходи щодо запобігання або зменшення обсягів утворення відходів, вимоги щодо зберігання та видалення відходів, вимоги щодо поводження з небезпечними відходами, вимоги щодо поводження з побутовими відходами, інші вимоги щодо відвернення негативного впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини.

Окремо варто зазначити про те, що право на безпечне для життя і здоров'я довкілля включає такі питання, як: викиди шкідливих речовин від промислових об'єктів; право на інформацію про екологічні ризики або аварії; шумове забруднення. Такий висновок можна зробити з аналізу практики Європейського суду із прав людини (*Giacomelli vs Italy* 02.11.2006 [19], *Tatar vs Roumanie* 27.01.2009 [20], *Moreno Gomez vs Spain* 16.11.2004 [21]). Такий аналіз буде здійснено нами в іншому дослідженні.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що українське національне законодавство містить достатню кількість положень, які забезпечують право фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Однак водночас ми наголошуємо на необхідності внесення змін до Цивільного кодексу України з метою розширення положень у сфері прав фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Під час аналізу положень було постановлено питання щодо застарілості термінів, які застосовують у чинних нормативно-правових актах, зокрема, у Гірничому законі України, де законодавець не змінив поняття «екологічна експертиза» у зв'язку із втратою чинності Закону України «Про екологічну експертизу» та прийняттям нового Закону України «Про оцінку впливу на довкілля».

Також необхідно внести зміни та уніфікувати застосування таких категорій, як «фізична особа», «людина» та «громадянин». Так, невдалим, на нашу думку, є положення Закону України «Про охорону навколишнього середовища», яке надає перелік прав на безпечне для життя і здоров'я довкілля виключно для громадян України, і пропонується замінити у цьому законі термін «громадянин» на термін «людина».

Окремої уваги потребує подальше вивчення такого джерела національного законодавства України у сфері захисту права фізичної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля, як практика Європейського суду з прав людини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96ВР. *Законодавство України*: база даних / *Верховна Рада України*. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 24.02.2021).

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Законодавство України* : база даних / *Верховна Рада України*. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 24.02.2021).
3. Герасько М.Г. Захист права на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище на теренах України. *Медичне право*. № 5 (61) 2009 р. С. 107–112 URL: <http://www.health-medix.com/articles/misteztvo/2009-08-01/107-112.pdf>
4. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 13.04.2020 року № 555-IX. *Законодавство України*: база даних / *Верховна Рада України*. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 19.10.2021).
5. Екологічна Програма охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів Старосалтівської селищної ради на 2019-2021 роки, 2019, URL: <https://stsaltiv.gov.ua/storage/documents/documents/c27ef86be7511340cf7be6196ec23694.pdf>
6. Програма охорони навколишнього природного середовища на 2019-2021 роки Бердянської міської ради, 2019, URL: http://bmr.gov.ua/fileadmin/documentation/session_decisions_projects/2019/61-19-dod.pdf.
7. Програма охорони навколишнього природного середовища на 2019 року Козелецької селищної ради, 2019, URL: <https://kozsr.gov.ua/files/Programa%20ohorona%20NS.pdf>.
8. Рішення «Про затвердження Програми охорони навколишнього природного середовища на території Зайцівської сільської ради на 2019-2021 роки», 2019. URL: <https://zajtzeve.otg.dp.gov.ua/ua/rishennya-gromadi/pro-zatverdzhennya-programi-ohoroni-navkolishnogo-prirodnogo-seredovishcha-na-teritoriyi-zajcivskoyi-sil'skoyi-radi-na-2019-2021-roki>.
9. Статистика з основної діяльності Державної міграційної служби України за 2020 рік, URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2020_12.pdf.
10. Земельний кодекс України (*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2002, № 3-4, ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
11. Лісовий кодекс України (*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1994, № 17, ст. 99). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>.
12. Водний кодекс України (*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1995, № 24, ст. 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
13. Кодекс України про надра (*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1994, № 36, ст. 340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>.
14. Гірничий закон України (*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1999, № 50, ст. 433, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-14#Text>.
15. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» (*Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2017, № 29, ст. 315. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>.
16. Закон України «Про екологічну експертизу» (*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1995, N 8, ст. 54, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
17. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» (*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1992, № 50, ст. 678, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>.
18. Закон України «Про відходи» (*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1998, № 36-37, ст. 242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
19. *Giacomelli vs Italy* 02.11.2006, URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>.
20. *Tatar vs Roumanie* 27.01.2009 URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>.
21. *Moreno Gomez vs Spain* 16.11.2004. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>.

